

ПРО ЩО РОЗПОВІЛА ВЕЛИЧНА ЗАМКОВА ГОРА?

Сучасна Біла Церква - літописний Юр'їв - належала до одного з вузлових міст часів давньої Русі та періоду Українського середньовіччя і відіграла важливу роль у розвитку Київського князівства.

Постійні напади печенігів на землі південної Русі, особливо на Київ, ставили перед далекоглядним князем Ярославом Мудрим стратегічне завдання - створити порубіжну захисну лінію із системою фортець. Білоцерківська фортеця цікава тим, що вона досить добре відображена в письмових джерелах, адже історичні події, що розгорталися тут, починаючи з XI ст. і фактично до XVIII ст., не минули цього краю.

Крім того, Біла Церква була центром єпископату, центром, котрий, власне, об'єднував південні землі Київської Русі навколо себе...

Зліва -направо: В. Вередь, М. Квітницький, О. Стародуб

У період із 15 вересня до 15 жовтня 2011 року силами наукової експедиції Інституту археології НАН України на Замковій горі проведено археологічні розкопки. Читачі вісника «Білоцерківці» мають унікальну можливість першими дізнатися про результати цих наукових досліджень.

Наш сьогоднішній співрозмовник - Максим Квітницький - керівник розкопу, співробітник відділу давньоруської та середньовічної археології Інституту археології НАН України.

- Дослідження фортифікаційних пам'яток - справа досить непростая, - відразу щиро зізнається археолог. - У нас, на жаль, так склалися обставини, що в радянську епоху вивчати українське середньовіччя вважалося проявом буржуазного націоналізму, тому й серйозна увага подібним знахідкам не приділялася.

Період, який підлягав дослідженню, - це фортифікаційні земляні

споруди кінця XVII ст., бастіони² і форпости, побудовані в 1664 році. До сьогодні ніхто ще не знаходив залишків цих бастіонів, хоча вони були відомі на картах XVII- XVIII ст., про них є згадки в багатьох письмових джерелах.

Деякі роки плідної праці Руслана Орлова у свій час дозволили виявити тут залишки давньоруського храму, чимало різних об'єктів доби розвиненого середньовіччя і давньоруського часу, але фортифікаційних споруд, на жаль, він так і не знайшов.

Максим Квітницький стверджує, що невеличка ділянка розкопу (всього 49 м²) не дозволяє у повній мірі дати характеристику місця, котре досліджується. Але і тієї площі, і тих знахідок, отриманих за час роботи, достатньо, щоб зробити досить цікаві висновки й уявити розвиток міської культури та білоцерківської замкової території в часи середньовіччя.

Висновок № 1

Виявлення залишків валу літописного Юр'єва, побудованого за часів правління Ярослава Мудрого, є найбільш важливою знахідкою. Вал має складну архітектурну конструкцію, представлену багаторядними дерев'яними зрубами - городнями³, щільно затрамбованими суглинком і річковим мулом. Крім засипки городень ґрунтом і надання конструкції власне вигляду валу, зверху, очевидно, була надбудована серія дерев'яних зрубів - заборол, а в одному з місць досліджуваної ділянки валу ймовірно була башта.

Під час дослідження внутрішнього насипу валу та заповнення городень було знайдено залізне кресало, фрагменти кераміки, залізний цвях, наконечник стріли. Ці предмети однозначно дозволяють віднести згаданий вище об'єкт до часів Київської Русі й датувати його появу першою половиною XI ст.

Висновок № 2

У результаті розкопок виявлено частину об'єкта, який на карті 1734 року позначений як споруда-конюшня, де тримали гарнізонних коней. Є плани гарнізонної території, в тому числі й конюшень, але на них досить схематично зображений цей об'єкт.

Яку конструкцію мала конюшня, як саме виглядала, змогли дізнатися лише зараз, під час розкопок. Виявляється, це була глибоко - розташована споруда, приблизно на два метри вона заглиблювалася від денної поверхні (аби тварини не мерзли), трималася на каркасно-стовповій конструкції, а зверху була вкрита двоскатним дахом.

З культурного шару цього об'єкта походить безліч фрагментів полив'яних мисок, полив'яних кахлів (коробчасті вироби підквадратної форми, з яких складала печі, бо тоді цеглу ще не використовували), імпортного порцелянового посуду, здебільшого європейського, і, звичайно, рядової кераміки, котрою користувалися білоцерківці в часи середньовіччя.

Знахідки західноєвропейської порцеляни підтверджують згадки письмових джерел щодо присутності в білоцерківській фортеці двох комендантів-французів, які очолювали гарнізон. Тут вони наймалися у Польської Корони, оскільки Біла Церква була коронним містом, котре належало Польщі.

Треба сказати, що в ті часи військових діячів, які мали хист і талант, часто використовували в інших країнах. Можна було спокійно найнятися на службу до польського, англійського, французького королів.

Зважмо, соціальний статус людини і звідки вона родом не завжди відігравали першорядну роль - бралися до уваги лише її військові заслуги.

Як бачимо, саме подібні обміни фахівцями, як назвали б ми це сьогодні, давали можливість українським містам знайомитися з новинками європейської культури.

Дослідження на глибині чотирьох метрів не обійшлися без використання сучасної техніки